

ДА ЛИ ЈЕ ПАРАПСИХОЛОГИЈА НАУКА?

Никола Милошевић*

Филолошки факултет, Београд; и
Српска академија наука и уметности, Београд

Резиме: У раду се разматра питање да ли парапсихолошки феномени постоје и да ли је парапсихологија наука. Постоји довољан број непоновљивих догађаја и експеримента који недвосмислено показују да парапсихолошки феномени постоје. Међутим, чак и ако сви ови феномени којима се парапсихологија бави остану заувек непротумачени, ни то још увек неће бити доказ да их нема.

Кључне речи: парапсихологија, прекогниција, предрасуде, експеримент, статистика, снови

IS PARAPSYCHOLOGY A SCIENCE?

Abstract: The paper deals with the issue whether parapsychological phenomena exist and if parapsychology is a science. There is sufficient number of unique occurrences and experiments that unambiguously indicate that parapsychological phenomena do exist. However, even if all these phenomena in parapsychological focus remain unexplained forever, this still will not be evidence of their non-existence.

Keywords: parapsychology, precognition, prejudice, experiment, statistics, dreams

Да ли је парапсихологија наука, питање је које, наравно, није од јуче, а нису дакако од јуче ни покушаји да се тој дисциплини оспори свака научна веродостојност. Када би се неким случајем сачинио списак људи од науке склоних да између сујеверја и парапсихологије ставе знак једнакости, показало би се да су они што тако мисле још увек - чак и данас - далеко бројнији од оних који на претходно поменуто питање не би дали одречан одговор.

А начин на који противници парапсихологије оспоравају све оно што се не уклапа у њихов поглед на свет не разликује се тако много од фанатизма ловаца на вештице и прогонитеља слободноумних научних истраживања уопште, сем што срећом они не располажу онако моћним средствима гоњења што су их њихови претходници у историји имали.

Постоји, наиме, осим ненаучног и нека врста „научног” фанатизма. Ко у то не верује нека само прочита оне странице књиге Сарџента и Ајзенка на којима ова двојица аутора анализују два карактеристична случаја слепог и потпуно неоснованог оспоравања неких чињеница што противрече схватањима заточника „научне” критике о којима је реч. Када су Франсоаз и Мишел Гогелан објавили резултате својих испитивања истакнутих спортиста рођених у знаку Марса,

* Објављено као предговор за превод књиге: C. Sargent & H. Eysenck, *Објаснити необјашњено* (Београд, 1998).

чланови одбора за научно истраживање тврђења о постојању парапсихолошких појава прешли су из све снаге да ове резултате по сваку цену доведу у питање.

Не би, разуме се, цела та прича била вредна неког посебног коментара да су се чланови дотичног одбора ограничили само на то да критикују претпоставке на којима астрологија почива. Они су међутим, настојали да порекну, чињеницама упркос, и статистичку компетенцију Гогеланових, идући у томе тако далеко да су где год су могли грубо и крајње нетолерантно ућуткивали све оне који су о томе имали друкчије мишљење. Тако су, рецимо, Денису Ролинсу, иначе критичару из њихових сопствених редова, одузимали реч на састанцима одбора и чак одбијали да објаве његове прилоге у часопису који одбор издаје.

Још је карактеристичнији и по својим последицама далекосежнији пример овог, ако се тако може рећи, научног фанатизма што га налазимо у извештају Националног савета за истраживање при Америчкој националној академији наука, од децембра 1987. године. Аутори овог извештаја изјављују да нема никаквог научног основа за тврдњу да парапсихолошки феномени постоје.

Међутим, још у времену што је претходило писању поменутог извештаја било је објављено једно изузетно озбиљно и темељно истраживање Роберта Розентала и Монике Марс из кога проистиче да је методологија коју су парапсихолози користили знатно поузданија од методологије коришћене у пет области конвенционалне психологије.

Овај налаз Розентала и Марсове био је, међутим, добро познат ауторима извештаја о коме је реч. Упркос томе, они су потпуно игнорисали део у коме се парапсихолозима одаје признање, наводећи само оне делове у којима се говори о достигнућима конвенционалне психологије.

А на питање због чега су то учинили ови ватрени борци за ствар науке одговорили су - невероватно али истинито - да се чак и не сећају шта их је на то навело.

Не треба се онда чудити што нас Сарцент и Ајзенк уверавају да је наука „у дубини своје душе страшно конзервативна”.

Истини за вољу, не наука већ научници, или још прецизније већина оних што се науком баве.

Отуда и отпор према парапсихологији који, заправо, представља само посебан облик отпора свему оном што коренито доводи у сумњу неку општеприхваћену визију света. Ваља, наиме, непрестано имати у виду - поготово када је о овој теми реч - да осим ненаучних постоје и „научне” предрасуде, или друкчије и боље речено предрасуде под маском науке.

Неће стога бити на одмет да скренемо пажњу на изванредан број методолошких упутстава неопходних сваком оном ко би да размишљању о парапсихолошким темама приступи са неком неопходном мером непристрасности.

Претходно, међутим, не бисмо смели изгубити из вида да свака она дисциплина која претендује на научни статус мора најпре имати неки егзактно проверени и утврђени предмет изучавања, изванредан корпус чињеница чије постојање не подлеже никаквој сумњи.

То свакако није нека нарочита мудрост и свако би се у начелу са претходно поменутом напоменом лако могао сложити. У пракси је то, нажалост, много теже, бар када је о парапсихологији реч, па отуда и потреба да се укаже на неколико

препрека што стоје на путу непристрасног процењивања научног статуса ове дисциплине.

Формулисаћемо их у виду извесног броја колико кратких толико и неопходних упозорења.

Упозорење прво: Ако нешто нисмо у стању да објаснимо, то још увек не значи да то нешто не постоји.

Упозорење друго: Ако нам се за неку појаву нуди неко апсурдно тумачење, не значи да те појаве нема.

Упозорење треће: Ако нека појава коренито противречи свеколиким нашим претходним сазнањима, не може то бити довољан разлог да је поричемо.

Упозорење четврто: Ако међу онима што се неком дисциплином баве има превараната и шарлатана, како у теорији тако и у пракси, одатле не следи закључак да су сви они што се у тој дисциплини огледају преваранти и шарлатани и у теорији и у пракси.

И најзад, ако из признавања неке чињенице проистичу извесни неугодни, па чак и штетни закључци у практичном погледу, то још увек не значи да таква нека чињеница не постоји.

А да су сва ова упозорења сасвим на месту, сведочи нам. очигледно и уверљиво управо књига Сарцента и Ајзенка. У тој књизи су на ретко трезвен и критичан начин сабране неке од најважнијих тековина парапсихологије из којих и на основу којих недвосмислено проистиче закључак да се овој дисциплини не може оспорити научно достојанство. Данас је, наиме, већ сасвим поуздано доказано - доказано пре свега експериментално - да парапсихологија, као и свака друга наука, има свој предмет или другим речима извешан круг чињеница по нечем сасвим особених и несводљивих на чињенице из других научних области и што је најважније проверљивих на егзактан начин.

Грубо узевши, могао би се онај круг појава што их парапсихологија изучава поделити у две групе. У прву групу спадају феномени психокинезе, телепатије и видовитости. У другу групу спада феномен такозване праве прекогниције.

Психокинеза, телепатија и видовитост имају као свој заједнички именитељ оно што би се могло назвати истровременошћу. У свим овим случајевима простор као да не постоји, а тачке између којих се успоставља извесна комуникација налазе се у простору такорећи упоредо.

Насупрот свему томе, права прекогниција, која за разлику од лажне – ту разлику Сарцент и Ајзент не помињу - представља моћ предвиђања оне будућности што у датом тренутку не постоји чак ни у заметку, подразумева однос двају временски удаљених тачака, при чему субјект степенице на путу ка неком у садашњости потпуно непостојећем збивању на извешан начин прескаче.

За сваку од ових паранормалних способности постоји данас читав низ експериментално изведених, поузданих доказа у складу са највишим научним стандардима.

Из мноштва таквих доказа издвојићемо за ову прилику само неке. Хајстед је, рецимо, доказао да има субјеката који су у стању да металну траку савију као да је изложена притиску тежине од пет тона, а да је при том уопште не додирују. А Снел и Ван дер Сидје експерименталним путем су утврдили да су неки нарочито, обдарени људи у стању да на раздаљини од тридесет километара заштите пацове

заражене бабесијом, паразитом који напада црвена, крвна зрнца, и то само на основу фотографија дотичних глодара.

Једнако тако поуздано је утврђено и постојање телепатије и видовитости огледима што су их поред осталих вршили Ризл и Прат - ова двојица са парапсихолошки изузетно обдареним Чехом Степанеком - а потом и огледима обављеним у медицинском центру „Мајмонид”.

Нарочиту пажњу заслужују и резултати до којих је дошао Хонортон, вршећи читавих двадесет година такозване *gancfeld*-експерименте о којима Сарцент и Ајзенк такође извештавају.

Данас више нема сумње ни у то да и права прекогниција постоји. Физичар Хелмут Шмит конструисао је машину помоћу које је убедљиво доказао да су субјекти са паранормалним способностима у стању да предвиде чак и ток распаѓања изотопа стронцијума, а до истих сазнања о феномену праве прекогниције, експериментално проверених, дошли су и сарадници медицинског центра „Мајмонид”, вршећи огледе са прекогнитивним сновима.

Онима, пак, који оспоравају ову парапсихолошку моћ, покушавајући да је сведу на неку другу, мање парадоксалну способност, постављају Сарцент и Ајзенк следеће разложно питање: Ако су, наиме, субјекти обдарени прекогницијом спознавали будућност телепатским или каквим другим сличним начином, којим су то онда они досад познатим чулом могли спознати реч или слику чији насумични одабир ће се обавити тек следећег дана, као што је то био случај у већ поменутом медицинском центру.

Сарцент и Ајзенк указују и на неоснованост покушаја да се права прекогниција сведу на психокинезу, позивајући се тим поводом и на Рајнов метеоролошки кључ. Рајн је, наиме, вршио експерименте, са погађањем осцилација температуре у пределима хиљадама километара удаљеним од субјеката прекогниције. Показало се да овим субјектима и у таквим случајевима полази за руком да открију будућност која још увек не постоји, јер било би већ сасвим бесмислено тврдити да ти људи помоћу неких својих изузетних психокинетичких моћи могу да утичу на температурне осцилације о којима је реч.

За жаљење је, међутим, што ова двојица аутора не помињу у овом контексту огледе са означеним седиштима што их је најпре вршио доктор Ости, а потом нарочито скрупулозно и темељито професор Тенев са Парапсихолошког института у Утрехту. Тенев је, наиме, свом омиљеном субјекту, Холанђанину Кроазету, показао план једне сале од тридесет места и захтевао од њега да се усредсреди на неко од њих и погоди ко ће на то место сести, и то у часу кад се о касније случајно одабраним посетиоцима још ништа није могло знати. Потом су преко огласа позивани учесници у експерименту којима, разуме се, није могло бити било шта знано о природи огледа о коме је реч и који су из свежња коверата извлачили бројеве места.

Показало се у неких двеста огледа ове врсте да је Кроазет успевао да погоди скоро све оно што се од њега тражило. Било би, међутим, смешно веровати да је тај способношћу праве прекогниције обдарени човек имао неку такву психокинетичку моћ да помоћу ње усмерава на означена седишта особе о којима у часу предсказивања није имао појма.

Експерименти професора Тенева значајни су и по томе што, искључују могућност свођења праве прекогниције на телепатију. Док је Кроазет своја

предсказања изрицао, ни Теневу, а ни било коме другом, као што је већ речено, није могло бити познато ништа о будућим посетиоцима сале у којој су експерименти са ознаним седиштима вршени.

Међутим, ако је у погледу легитимности свог предмета парапсихологија несумњиво достојна статуса научне дисциплине, нема она још увек једну одлику коју друге науке већ увелико имају. Ако су парапсихолози – то бар сад више није спорно - поуздано утврдили постојање извесног круга особених чињеница - назовимо их паранормалним - они засад нису у стању да нам за те чињенице понуде неко експериментално проверено тумачење. Али - да још једном и тим поводом подсетимо на оно прво овде поменуто методолошко упозорење - ако неко нешто није у стању да објасни не значи да то нешто не постоји.

А искушење да се оспори оно што нисмо у стању да протумачимо толико је јако да му није одолео чак и један од двојице писаца ове књиге, Сарцент, који је издвојио своје мишљење када је реч о неким налазима што иду у прилог постојања феномена реинкарнације.

Пример поучан зато што сведочи у прилог оправданости и једног другог овде поменутог методолошког упозорења. Признати да постоје чињенице које указују на могућност реинкарнације не значи самим тим усвојити и етичке и религијске претпоставке учења о реинкарнацији и потом на основу мањкавости тог учења порицати саму ту чињеницу. Налази др Стивенсона, на које се позива Ајзенк, а које оспорава Сарцент. и које, узгред речено, може да поткрепи и експеримент Делпас о коме се у овој књизи не говори, упућују само тек на закључак да постоји нешто што надживљава нашу физичку смрт.

А да ли то што нас надживљава представља извесну духовну суштину која ће потом вечито трајати и да ли се реинкарнација врши према етичким нормама њених верских заточника - о томе сам феномен што га је др Стивенсон испитивао не говори баш ништа.

Можемо се, наравно, питати хоћемо ли једног лепог дана да објаснимо све оно што је данас још увек необјашњено и о чему нам парапсихологија говори.

Тешко да је неко кадар, како данас ствар стоји, да нам понуди задовољавајући одговор на то деликатно питање.

Међутим, чак и ако сви они феномени којима се парапсихологија бави остану заувек непротумачени, ни то још увек неће бити доказ да их нема.